Mirośław Bączyk

Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń

mirbac@umk.pl

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5419-6916>

Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 23 czerwca 2020 r., V CSK 522/18

<http://dx.doi.org/10.12775/SIT.2021.018>

Teza: konstrukcja nadużycia umocowania wynikającego z pełnomocnictwa obejmuje różnorodne sytuacje odznaczające się tymi cechami, że pełnomocnik działa w granicach umocowania, lecz wbrew rzeczywistej lub hipotetycznej woli mocodawcy i ze szkodą dla niego¹.

1. Teza wyroku SN nie jest oczywiście oryginalna. Odzwierciedla ona bowiem stanowisko przyjmowane już w orzecznictwie² i w li-

¹ Wyrok wraz z uzasadnieniem opublikowano w Lex nr 3048213; teza wyroku stanowi fragment jego uzasadnienia.

² Zob. np. wyrok SN z dnia 7 października 2004 r., II PK 35/o4, OSNP 2005, nr 11, poz. 156; wyrok SN z dnia 29 listopada 2012 r., V CSK 568/11, www.sn.pl, (dostęp: 15.01.2021 r.) (tamże o tym, że skuteczność prawna czynności prawnej pełnomocnika z osobą trzecią może uzasadniać roszczenia odszkodowawcze mocodawcy wobec pełnomocnika lub inne środki ochrony); wyrok SN z dnia 28 maja 2015 r., III CSK 330/14, OSN 2016, nr 5, poz. 62 (tamże ujęcie nadużycia jako „działania przez pełnomocnika w ramach umocowania, sprzeczne z interesem mocodawcy i dokonane na jego szkodę”); wyrok SN z dnia 28 lutego 2018 r., II CSK 228/17, www.sn.pl (dostęp: 15.01.2021 r.) (według SN „działanie umocowanego zamiast korzyści przynosi straty mocodawcy”).

teraturze³. W orzeczeniu SN poruszono jednak kilka zagadnień istotnych dla konstruowania samego stanu „nadużycia pełnomocnictwa (umocowania)” oraz kwestię prawnych konsekwencji takiego stanu rzeczy w sferze zarówno stosunku wewnętrznego między pełnomocnikiem i mocodawcą, jak i stosunku zewnętrznego: mocodawca–osoba trzecia (adresat oświadczenia woli pełnomocnika). Ryzyko „nadużycia pełnomocnictwa” wzrasta się, oczywiście, w razie udzielenia pełnomocnikowi pełnomocnictwa nieodwołalnego, usprawiedliwionego stosunkiem prawnym, leżącym u podstaw takiego umocowania (stosunkiem podstawowym; art. 101 § 1 Kodeksu cywilnego, dalej: k.c.)⁴. Rozwój orzecznictwa SN, wypowiedzi literatury i obserwacja praktyki świadczą o tym, że znacznie poszerza się obecnie katalog takich stosunków podstawowych i powiązanych z nimi umocowań nieodwołalnych. Okazuje się zatem, że praktyka gospodarcza wykorzystuje coraz intensywniej i z powodzeniem klasyczną funkcję pełnomocnictwa (jako czynnika reprezentacji w rozumieniu art. 95 k.c.) także do innych celów. Należy wyrazić żal, że ważne stwierdzenia SN dokonane zostały w związku z bardzo mizernym i mało profesjonalnym wywodem skargi kasacyjnej strony powodowej. W każdym razie warto zwrócić uwagę na **samą formułę „nadużycia pełnomocnictwa”** (jej zasięg pojęciowy, w literaturze poprzestaje się tu na krótkich wzmiankach), **skutki prawne nadużycia**, zwłaszcza **pełnomocnictwa nieodwołalnego**, spełniającego kilka **oryginalnych funkcji** we współczesnym obrocie prawnym.

2. Z punktu widzenia zasadniczych elementów, istotnych dla rozstrzygnięcia, można zrekonstruować stan faktyczny sprawy w sposób następujący. Powód (A) udzielił B i C nieodwołalnego pełnomocnictwa do sprzedaży nieruchomości gruntowej podmiotowi D (kupującemu). Przeniesienie własności tej nieruchomości miało nastąpić w wykonaniu „warunkowej umowy sprzedaży nieruchomości” zawartej z D. Powód jako pożyczkobiorca zawarł umowę pożyczki

³ Zob. np. M. Pazdan, w: *System prawa prywatnego, Prawo cywilne. Część ogólna*, red. Z. Radwański, Warszawa 2002, s. 516–518; M. Smyk, *Pełnomocnictwo według kodeksu cywilnego*, Warszawa 2010, Lex (i cytowana tam literatura).

⁴ Tak trafnie np. wyrok SN z dnia 15 lipca 1998 r., II CKN 832/97, OSN 1999, nr 3, poz. 50.

z D w wysokości 40 tys. zł, a jej zabezpieczeniu służyć miało przeniesienie własności nieruchomości o pow. 1,75 ha. Oprocentowanie pożyczki ustalono w skali 2,4% miesięcznie. Zawarto umowę przeniesienia nieruchomości, przy czym obie strony tej umowy (A i D) reprezentował jeden z pełnomocników. Między A i D zawarto także *per procura* umowy najmu budynków i dzierżawy gruntu z ustalonym wynagrodzeniem. Pożyczka została spłacona, własność nieruchomości przeniesiono zwrotnie na powoda. W powództwie opartym na art. 189 Kodeksu postępowania cywilnego (dalej: k.p.c.) powód pozwał osoby B, C (pełnomocników) i D (nabywcę) oraz domagał się ustalenia nieważności wspomnianych umów, tj. umowy pożyczki, warunkowej umowy sprzedaży nieruchomości, umowy przeniesienia własności nieruchomości, w tym ustalenia nieważności pełnomocnictwa nieodwołalnego. Po oddaleniu powództwa i oddaleniu apelacji powód w skardze kasacyjnej żądał „ustalenia nieważności pełnomocnictwa udzielonego” w formie aktu notarialnego, zarzucając naruszenie art. 101 § 1 w zw. z art. 353(1) i art. 58 § 1 i 2 k.c., i na ocenie takiego żądania SN skupił się w danej sprawie.

3. W orzecznictwie i literaturze coraz więcej uwagi poświęca się **sytuacjom nadużycia pełnomocnictwa** (umocowania)⁵. W tezie wyroku przytoczono syntetyczny opis takiego nadużycia, który został zaakceptowany w orzecznictwie i literaturze. Na pewno oddaje on zasadnicze cechy takiego stanu rzeczy. Nadużycie może ujawnić się zawsze w **toku wykonywania** umocowania (*post negotium*), a więc wówczas, gdy czynność prawna (czynności prawne) objęta (objęte) umocowaniem została (zostały) już dokonana (dokonane) z jej adresatem (osobą trzecią). Pełnomocnik działa bowiem, oczywiście, **w ramach uzyskanego umocowania**, jednakże **niezgodnie z wolą mocodawcy** (wyrażną lub dorozumianą, hipotetyczną), która może wynikać m.in. z treści stosunku leżącego u podstaw umocowania (art. 101 k.c.) lub z okoliczności udzielenia umocowania, lub okoliczności jego wykonywania.

Wola mocodawcy co do sposobu, a nawet czasu i okoliczności wykonania umocowania koryguje i nadaje sens prawny oraz go-

⁵ Zob. np. M. Bączyk, w: *System prawa handlowego*, t. 5C, *Prawo umów handlowych*, red. M. Stec, Warszawa 2020, s. 485–486.

spodarczy finalnemu aktowi złożenia oświadczenia woli przez pełnomocnika osobie trzeciej (art. 95 § 1 k.c.). Naruszenie instrukcji, zaleceń, rekomendacji, życzeń, sugestii mocodawcy, nieskorzystanie z uzyskania informacji od mocodawcy w razie sytuacji wątpliwych, istotnych dla niego, niehonorowanie celu umocowania, tworzącego zasadnicze **źródło informacji o intencji mocodawcy**, może świadczyć właśnie o nierespektowaniu woli mocodawcy przez pełnomocnika⁶. Działoby się tak nawet przy uzyskaniu przez pełnomocnika bardzo szerokiej kompetencji do występowania w imieniu mocodawcy z możliwością decydowania o czasie i sytuacji dokonywania czynności prawnej. Nadużyciem umocowania byłoby też np. dokonanie przez pełnomocnika czynności prawnej, gdy – mimo udzielenia umocowania – mocodawca gotowy byłby jednak do jej podjęcia samodzielnie, ale z jakichś powodów nie odwołał umocowania. W orzecznictwie wprowadza się dalsze kryteria pozwalające na ustalenie hipotetycznej woli mocodawcy, gdy pełnomocnik został umocowany w bardzo ogólnym zakresie do dysponowania elementami majątku mocodawcy (np. nieruchomością) i brak między mocodawcą a pełnomocnikiem stosunku podstawowego, przewidzianego w art. 101 § 1 k.c. (istnienie tzw. pełnomocnictwa samoistnego). Chodzi o nawiązanie do standardów dbałości o cudze interesy przez osobę prowadzącą cudze sprawy bez zlecenia (art. 752 k.c.) w tym sensie, że od wspomnianego pełnomocnika samoistnego – w przypadku braku wyraźnych wskazówek co do intencji mocodawcy – można by wymagać respektowania co najmniej podobnych standardów staranności jak od podmiotu działającego w warunkach *negotiorum gestio*⁷. Ewidentnym przykładem nadużycia umocowania

⁶ Zob. np. wyrok SN z dnia 7 października 2004 r., II PK 35/04, OSNP 2005, nr 11, poz. 156 (tamże np. rozważano konsekwencje ewentualnego włączenia „instrukcji mocodawcy” do treści pisemnego umocowania).

⁷ Zob. np. uzasadnienie wyroku SN z dnia 29 listopada 2012 r., V CSK 568/11, www.sn.pl (dostęp: 15.01.2021 r). W wyroku tym trafnie wyjaśniono, że nie można przyjmować swoistego domniemania działania pełnomocnika samoistnego w warunkach prowadzenia cudzych spraw bez zlecenia (art. 752 k.c.), gdyż pełnomocnictwo samoistne jest w istocie „zleconym” działaniem dla umocowanego, a ponadto takie domniemanie przeczyłoby koncepcji odrębności jurydycznej stosunku pełnomocnictwa.

z reguły jest przedkładanie przez pełnomocnika własnego interesu (prawnego, gospodarczego, osobistego) w razie zaistnienia sytuacji tzw. konfliktu interesów między pełnomocnikiem i mocodawcą.

Zapewne najtrudniejsze będzie wykazanie przez mocodawcę (art. 6 k.c.) **elementu „szkody”** („straty”), stanowiącej rezultat nielojalnego działania pełnomocnika. Nie wydaje się, aby chodziło tu tylko o spowodowanie **uszczerbku majątkowego** mocodawcy (ewentualnie krzywdy) w wyniku działania nielojalnego pełnomocnika. W omawianej formule prawnej nadużycia umocowania mieściłyby się, jak się wydaje, także sytuacje, w których nielojalny pełnomocnik doprowadziłaby swoim działaniem również do **pogorszenia sytuacji prawnej** (majątkowej i osobistej) swojego mocodawcy, nawet jeżeli nie prowadziłoby to do dającej się ustalić szkody (np. działanie nielojalnego pełnomocnika wydłużałoby negocjacje, przedłużałoby proces inwestycyjny, ograniczałoby konkurencyjność mocodawcy, komplikowałoby układ stosunków rodzinnych, powodowałoby zbycie nieruchomości osobie, która ma wierzytelność wobec mocodawcy i ją potracą z uzyskanej ceny, darowizna dokonana przez pełnomocnika w wybranym przez niego czasie powodowałaby stan niewypłacalności mocodawcy-dłużnika i uruchamiałaby proces pauliański przeciwko obdarowanemu (art. 527 k.c.), skorzystanie z umocowania mimo znanej pełnomocnikowi istotnej zmiany sytuacji osobistej mocodawcy). W zależności od takiego „negatywnego prawnie” efektu działania nielojalnego pełnomocnika (np. wystąpienia szkody lub tylko stanu pogorszenia sytuacji prawnej mocodawcy) temu ostatniemu mogłyby przysługiwać odpowiednie środki prawne przeciwko pełnomocnikowi, np. roszczenia odszkodowawcze (art. 415, 471 k.c.) i inne wynikające ze stosunku podstawowego.

4. Problem nadużycia umocowania pojawić się może najczęściej w razie ustanowienia **pełnomocnictwa nieodwołalnego**, gdy mocodawca zrzeka się odwołania pełnomocnictwa z przyczyn uzasadnionych treścią tzw. stosunku podstawowego (art. 101 § 1 k.c.)⁸. Następuje tu zatem nasilenie interesu pełnomocnika w uzyskaniu i wykonywaniu aktu umocowania mocodawcy. Pod uwagę należy

⁸ Zob. np. uzasadnienie wyroku SN z dnia 15 lipca 1998 r., II CKN 832/97.

brać, oczywiście, tylko pełnomocnictwo nieodwołalne niekolidujące z prawem. Od dawna można zaobserwować znaczny rozwój takiej konstrukcji pełnomocnictw w obrocie prawnym. Zjawisko to ujawnia nowe, **oryginalne zadania** pełnomocnictwa poza klasyczną funkcją reprezentacji mocodawcy w zakresie wskazanym w akcie umocowania (art. 95 § 2 k.c.). Chodzi przede wszystkim o funkcję oryginalnego **zabezpieczenia osobistego** (np. roszczeń kredytowych kredytodawców⁹, roszczeń o przeniesienie własności nieruchomości w wykonaniu umowy przedwstępnej), funkcję **dysponowania elementami majątku** mocodawcy nawet we własnym interesie¹⁰, funkcję **zarządu** majątkiem mocodawcy¹¹, funkcję **wyko-**

⁹ „Pełnomocnictwo nieodwołalne do rachunku bankowego” kredytodawcy należy obecnie do standardowych zabezpieczeń w praktyce bankowej. Pojawia się także pełnomocnictwo do rachunku papierów wartościowych (instrumentów finansowych) dla zabezpieczenia należności kredytowej pełnomocnika (wierzyciela) wobec posiadacza rachunku (dłużnika); zob. np. wyrok SN z dnia 16 maja 2002 r., V CKN 1427/00, Lex nr 56038.

¹⁰ Zob. np. cz. II § 18–30 Regulaminu czynności kredytowych i zabezpieczających dla klientów bankowości inkorporacyjnej BNP Parisbas, www.bnpparibas.pl (dostęp: 15.01.2021 r.). Pełnomocnictwo udzielane przez posiadacza rachunku bankowi do ustanowienia przez bank w ramach dowolnej umowy rachunku tzw. depozytu zabezpieczającego (kaucji bankowej) dla zabezpieczenia wiarytelności banku; z reguły jest to pełnomocnictwo nieodwołalne, *post mortem*, zawierające ponadto klauzulę wyłączającą art. 108 k.c.; zob. też wyrok SO w Warszawie z dnia 30 marca 2012 r., IC 1113/11, Lex nr 2257393 (z wyroku wynika, że pełnomocnik stały posiadacza rachunku został umocowany nawet do ustanowienia kaucji na rzecz banku w rozumieniu art. 102 prawa bankowego ze środków mocodawcy, złożonych na rachunku bankowym, dla zabezpieczenia pożyczki uzyskanej przez siebie w banku, a więc we własnym interesie).

¹¹ Zob. np. wyrok SA z dnia 3 kwietnia 2019 r., VII AGa 1959/18 (tamże bliżej o zastrzeganiu nieodwołalnego pełnomocnictwa w umowach deweloperskich, udzielanego spółkom deweloperskim oraz „každorazowemu zarządcy wspólnoty w ramach inwestycji”, obejmującego „wszelkie sprawy związane z planowaną inwestycją”). W ocenie SA w wyniku takiej standardowej klauzuli pełnomocnictwa deweloper zapewnił sobie „sprawny niezakłócony przez nabywcę proces budowy kolejnych budynków na sąsiednich działkach” i już ten fakt „jest uszczupleniem praw konsumenta”; SA wskazuje ponadto na ewidentny konflikt interesów zarządu wspólnoty właścicieli lokali w sytuacji głosowania nad absolutorium dla zarządu; w sprawie badano zgodność takich klauzul pełnomocnictwa w świetle art. 385(1) § 1 k.c. Inny przykład funkcji

nywania obowiązków publicznych w toku działań inwestycyjnych mocodawcy i zawarcia umów o korzystanie z jego nieruchomości z kontrahentami (np. zezwolenia administracyjne *per procura*)¹². Nie wyczerpuje to rzecz jasna kształtowania się także innych funkcji ustanawiania nieodwołalnego pełnomocnictwa¹³. W ten sposób następuje znaczny wzrost liczby stosunków prawnych, które mogą stanowić tzw. stosunek podstawy, uzasadniający nieodwołalność udzielonego umocowania. W literaturze nie próbowano jeszcze takiej systematyzacji różnych funkcji pełnomocnictwa nieodwołalnego (wymagałoby to szerszych badań), ale nie sposób twierdzić, że taka dyspersja funkcji nie pojawiła się *de lege lata* w praktyce. Skłania to raczej do pewnej powściągliwości w wyrażaniu ocen *en bloc* w odniesieniu do wszystkich postaci pełnomocnictwa nieodwołalnego.

Inną przyczyną występowania możliwości nadużywania pełnomocnictwa to rozwój reprezentacji (w różnych postaciach) w wielu

zarządu to pełnomocnictwo nieodwołalne, przewidziane w art. 243 Kodeksu spółek handlowych (dalej: k.s.h.), które nie tylko stanowić może zabezpieczenie roszczeń w transakcjach kapitałowych, ale też obejmować faktyczną kontrolę wykonywania uprawnień wynikających w udziale w spółce z o.o.

¹² Zob. np. M. Drewek, „Umowa o korzystanie z nieruchomości w związku z inwestycją wiatrową”, Toruń 2020 (maszynopis powielany pracy doktorskiej), s. 198 i n.; szerokie umocowania udzielane inwestującemu w energię przez udostępniającego nieruchomość w celu zapewnienia właściwej współpracy inwestycyjnej, np. umocowanie w ramach postępowań administracyjnych, sądowych, wymiany dokumentacji; udzielenie takiego pełnomocnictwa to nawet jeden z obowiązków kontraktowych udostępniającego (np. właściciela nieruchomości).

¹³ Zob. np. P.M. Głuchowski, *Umowa rachunku w spółdzielczej kasie oszczędnościowo-pożyczkowej*, Warszawa 2009, Lex (zastrzeżenie nieodwołalności ustanowionego pełnomocnika przez kilku posiadaczy rachunku wspólnego w SKOK-u, nawet do wypowiedzenia umowy rachunku wspólnego skutecznego wobec wszystkich współników). Inne funkcje pełnomocnictwa nieodwołalnego to dodatkowe ułatwienie bankom posłużenia się notarialnym tytułem egzekucyjnym (n.t.e.) (art. 777 § 1 pkt 4–6 k.p.c.) wobec praktycznie wszystkich dłużników banku, także rzeczowych (zob. np. pełnomocnictwo notarialne, udzielane przez dłużnika banku lub osobę trzecią do złożenia oświadczenia o podaniu się dłużnika banku notarialnemu tytułowi egzekucyjnemu (n.t.e.); chodzi „umocowanie nieodwołalne w okresie kredytowania”, tak np. § 8 pkt 7 Regulaminu udzielania kredytów i pożyczek konsumenckich w Banku Nowym BFG SA z 2020 r, www.banknowybgf.pl (dostęp: 15.01.2021 r.).

sektorach gospodarczych (np. bankowym¹⁴, maklerskim¹⁵), w których czynnik zaufania do pełnomocnika staje się szczególnie istotny. Co więcej, rozszerza się tu sfera działań faktycznych pełnomocnika towarzysząca umocowaniu (komunikaty o saldzie na rachunku, korespondencja z bankiem lub domem maklerskim) i ta sfera aktywności umocowanego również podlega ocenie z punktu widzenia elementów stanu nadużycia pełnomocnictwa. Mogą tu pojawić się także odpowiednie reżimy regulacyjne, które mają wykluczyć, z zasadniczych powodów, nawet sam stan zagrożenia takiego nadużycia¹⁶. Warto zaznaczyć, że w komentowanym wyroku też wskazano przykładowo na stosunki obligacyjne, które występują najczęściej u podstaw pełnomocnictwa nieodwołalnego.

5. W literaturze i orzecznictwie pojawia się istotna kwestia **skutków prawnych** stanu nadużycia pełnomocnictwa. Chodzi przede wszystkim o to, czy działanie pełnomocnika ma wpływ na skuteczność czynności prawnej dokonanej przez niego z osobą trzecią, czy ewentualne, negatywne konsekwencje nadużycia powstają tylko w sferze stosunków wewnętrznych z mocodawcą. W komentowanym wyroku SN trafnie przyjął, że stan nadużycia pełnomocnictwa nie ma zasadniczo wpływu na skuteczność dokonanej już czynności prawnej, aczkolwiek zastrzeżono tu odmienną ocenę „w przypadkach szczególnych”. SN nie daje w tym zakresie żadnych wskazówek i nie odsyła do typowych przykładów. Oczywiście katalog tych przypadków pozostaje zagadnieniem otwartym, ale także w tym zakresie pojawiły się w literaturze istotne różnice interpretacyjne. Nie kwestionuje się zasadniczo tego, że działania koluzyjne pełnomocnika

¹⁴ Zob. np. M. Bączyk, *Pełnomocnictwo związane ze stosunkiem rachunku bankowego w polskiej praktyce bankowej*, „*Studia Iuridica Toruniensia*” 2020, t. 26, s. 21-48.

¹⁵ Zob. np. wzór Pełnomocnictwa do umowy maklerskiej Santander. Biuro Maklerskie, www.santander.pl, (dostęp: 15.01.2021 r.) (szerokie rodzajowe umocowanie, także w obrocie zagranicznym, na czas nieokreślony, nieodwołalne, niegasnące z chwilą wygaśnięcia umowy maklerskiej i śmierci klienta-mocodawcy, z upoważnieniem biura do występowania jako druga strona czynności prawnej lub pełnomocnik także drugiej strony).

¹⁶ Zob. np. Regulamin zarządzania konfliktami interesów w Michael/Stróm. Dom Maklerski SA z 2015 r., www.michael/strom.pl.files (dostęp: 15.01.2021 r.).

i osoby trzeciej (zmowa tych podmiotów) mogą spowodować nieważność czynności prawnej pełnomocnika i osoby trzeciej (uczestników porozumienia koluzyjnego, art. 58 § 2 k.c.)¹⁷. Zagadnieniem otwartym pozostaje już sama ocena skutków stanu świadomości osoby trzeciej co do sytuacji nadużycia umocowania i wyłączenia w tym przypadku skutecznej reprezentacji lub przynajmniej zredukowania jej zakresu (np. gdy osoba trzecia wie o nadużyciu umocowania lub przy zachowaniu odpowiedniej staranności mogła by się dowiedzieć; *scit ut debet scire*)¹⁸. Pojawia się tu kwestia odpowiedniego wyważenia między zapewnieniem właściwych środków ochrony prawnej mocodawcy i ochrony pewności obrotu prawnego.

W komentowanym wyroku SN podziela ogólne stanowisko wyrażone w innym wyroku, zgodnie z którym zastrzeżenie na postawie art. 101 § 1 k.c. nieodwołalności pełnomocnictwa nie wyklucza odwołania pełnomocnictwa przez mocodawcę z ważnych powodów, przy czym za taki powód uznano przedawnienie się roszczenia, którego realizacji miało służyć udzielone pełnomocnictwo¹⁹. W sprawie tej SN stwierdził, że następca prawny mocodawcy skutecznie odwołał nieodwołalne pełnomocnictwo, powołując się na przedawnienie roszczenia obejmującego przeniesie udziału we współwłasności nieruchomości (pełnomocnika umocowano do zawarcia takiej właśnie umowy). Jak wiadomo, taka propozycja modyfikacji (przez odwołanie) sytuacji prawnej nieodwołalnego pełnomocnika wzbudziła zastrzeżenia w literaturze. Nie wydaje się trafne (i potrzebne) nadawanie wspomnianemu wyrokowi SN z dnia 24 stycznia 2008 r., I CSK 352/07, charakteru uniwersalnego w zakresie wszystkich postaci pełnomocnictwa nieodwołalnego. Odnosi się to przede wszystkim do takiego umocowania, udzielonego w celu zabezpieczenia, i to nie tylko w zakresie roszczeń, np. kredytowych

¹⁷ Zob. np. M. Pazdan, op.cit., s. 516–517.

¹⁸ Zob. wyrok SN z dnia 7 października 2004 r., II PK 35/04, OSNP 2005, nr 11, poz. 156 (sugestia uwzględniania także braku odpowiedniej staranności osoby trzeciej co do oceny stanu nadużycia umocowania pełnomocnika dla przyjmowania skutecznej reprezentacji).

¹⁹ Por. wyrok SN z dnia 24 stycznia 2008 r. I CSK 362/07, OSNC 2009, nr 3, poz. 46.; zob. także wyrok SN z dnia 18 lutego 2011 r., I CSK 358/10, Lex nr 846029.

w praktyce bankowej (w której nieodwołalnym pełnomocnikiem staje się bank-kredytodawca), ale także innych roszczeń objętych takim oryginalnym zabezpieczeniem (np. o przeniesienie własności nieruchomości, w tym wynikających z umowy przedwstępnej). Trudno bowiem poszukiwać „ważnych powodów” odwołania pełnomocnictwa przez mocodawcę – dłużnika, gdy w treści stosunku podstawowego (np. w umowie kredytowej, we wzorcu umownym przewidującym takie zabezpieczenie (art. 384 k.c.)) przewidziano wyraźnie, że pełnomocnictwo „nie może być odwołane do czasu pełnej spłaty zabezpieczonego nim kredytu”. Przy założeniu, że takie pełnomocnictwo nastąpiło **jedynie w celu zabezpieczenia**, nietrudno odpowiednio zharmonizować ewentualne zarzuty, które mogłyby przysługiwać mocodawcy wobec pełnomocnika w ramach stosunku podstawowego (np. pełnomocnik nie mógłby wykonywać umocowania w odniesieniu do roszczenia już przedawnionego, niewymagalnego, nieistniejącego prawnie bez narażenia się na konsekwencje wynikające z naruszenia celu zabezpieczenia (art. 471 k.c., art. 405 k.c.)). Jeżeli w art. 264 ust. 5 ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (Dz.U z 2019 r., poz. 869 ze zm.) zakazano wprost udzielania pełnomocnictwa do dysponowania rachunkiem bankowym jednostki samorządu terytorialnego w celu zabezpieczenia kredytu lub pożyczki, to uczyniono tak z przekonaniem o skutecznym pozbawieniu w praktyce kontraktowej nieodwołalnego pełnomocnika uprawnienia odwołania umocowania także z ważnych powodów. Prezentowane tu stanowisko łączyłoby się z postulatem odpowiedniego ujmowania celu nieodwołalnego pełnomocnictwa w treści stosunku obligacyjnego, leżącego u jego podstaw.

Nie jest natomiast wykluczona, jak się wydaje, możliwość odwoływania nieodwołalnego pełnomocnictwa, który pełni **inne funkcje jurydyczne** niż oryginalne zabezpieczenie osobiste. Chodzi o sytuacje, w których nieodwołalnego pełnomocnictwa udzielono w innym celu niż zabezpieczenie oznaczonego w umocowaniu roszczenia, np. do dokonywania aktów zarządu majątkiem mocodawcy, do wypełnienia obowiązków natury administracyjnej, niezbędnych w procesie wykonywania umów długoterminowych, do ułatwiania wykonywania uprawnień w ramach określonych stosunków prawnych. U podstaw takich pełnomocnictw nie leży bowiem efekt

w postaci stworzenia stanu zabezpieczenia dla wierzyciela i jemu – za pomocą konstrukcji pełnomocnictwa – powierza się ostateczną decyzję co do skorzystania z tego zabezpieczenia bez przeszkód ze strony mocodawcy-zobowiązanego (np. do czasu pełnego zwrotu zabezpieczonego kredytu, realizacji roszczenia o przeniesienie własności lub innego prawa).

6. W rozpoznawanej sprawie stosunkiem będącym podstawą udzielenia pełnomocnictwa nieodwołalnego dwóm pełnomocnikom (B i C) okazał się stosunek kreowany przez „warunkową umowę sprzedaży nieruchomości”, tj. umowę zobowiązującą powoda do przeniesienia własności nieruchomości. Wybrano zatem wariant pełnomocnictwa nieodwołalnego w funkcji zabezpieczenia kupującemu możliwości samodzielnego doprowadzenia do zawarcia umowy definitywnej. Do przeniesienia własności nieruchomości doszło ostatecznie z udziałem jednego z pełnomocników (B), który reprezentował obie strony umowy sprzedaży (powoda i nabywcę, D). Według oceny sądu apelacyjnego nie doszło do naruszenia art. 108 k.c., pełnomocnik nie przekroczył zakresu umocowania, definitywną umowę sprzedaży zawarto na mocy postanowień warunkowej umowy sprzedaży, a skarżący nie próbował dokonać odwołania pełnomocnictwa „z ważnych powodów”.

W skardze kasacyjnej powód domagał się ustalenia, że „pełnomocnictwo udzielone przez niego [...] w formie aktu notarialnego jest nieważne” w związku z naruszeniem art. 101 § 1, art. 353(1) k.c. i art. 58 § 1 i 2 k.c. Wbrew ogólnemu brzmieniu tego zarzutu nie kwestionowano jednak **samego aktu udzielenia** umocowania, natomiast odwoływano się do „braku uzasadnienia zaniechania odwołania w treści stosunku będącego podstawą pełnomocnictwa” oraz do tego, że pozwani (pełnomocnicy) „działali wbrew woli powoda (mocodawcy) z pokrzywdzeniem jego interesu majątkowego”, co prowadziło do „przekroczeniem tego pełnomocnictwa”. Jeżeli pominąć ocenę (mimo ostatniego, nieprecyzyjnego sformułowania), że pełnomocnik działał jednak w granicach pierwotnego umocowania, to rzeczywiście zapowiadał się ciekawy proces dotyczący właśnie stanu nadużycia umocowania i właściwego sposobu formułowania żądań procesowych w tym zakresie (art. 189 k.c.). Jak wynika z treści uzasadnienia wyroku SN, powód nie wskazał jednak wy-

starczających okoliczności, które miałyby wykazać nadużycie przez pełnomocnika umocowania w postaci zawarcia umowy przeniesienia własności nieruchomości powoda na rzecz pozwanego D. W dodatku SN trafnie wykazał jurydyczne (wręcz nieprofesjonalne) mankamenty wyводу kasacyjnego powoda, m.in. brak wykazania interesu prawnego w wytoczeniu powództwa o „ustalenie nieważności pełnomocnictwa” na podstawie art. 189 k.p.c. Powód posłużył się nieadekwatnym środkiem ochrony prawnej w relacji do (prawdopodobnej) potrzeby takiej ochrony. Przypuszczalnie poniósł on nadmierne koszty udzielonej mu przez pozwanego D pożyczki („za namową siostrzeńca i w związku z jego potrzebami”), mimo zwrotnego przeniesienia własności nieruchomości na rzecz powoda. Uzasadnienie wyroku nie wskazywało także na to, że powód kwestionował zawarte w umowie klauzule dotyczące pełnomocnictwa nieodwołalnego (art. 385(1) k.c.).

7. SN zwrócił uwagę na brzmienie aktu notarialnego obejmującego pełnomocnictwo, którego skarżący powód udzielił pełnomocnikom. Pojawia się tu m.in. postanowienie, zgodnie z którym mocodawca „zobowiązał się nie odwoływać pełnomocnictwa”. SN trafnie zauważył, że czym innym jest „porozumienie o zrzeczeniu się odwołania pełnomocnictwa”, formujące pełnomocnictwo nieodwołalne (art. 101 § 1 k.c.), a czym innym zobowiązanie się mocodawcy wobec pełnomocnika, że mocodawca nie odwoła go (np. w określonym odcinku czasowym, w czasie trwania stosunku będącego podstawą pełnomocnictwa). W tym drugim przypadku odwołanie, wbrew porozumieniu, byłoby skuteczne i rodziłoby ewentualne skutki prawne naruszenia porozumienia (art. 471 k.c.; *swoiste pactum de non revocando*). Należy jednak przypuszczać, że SN zapewne jednak zbyt restrykcyjnie potraktował ten fragment skargi kasacyjnej powoda, w którym – jak wyjaśnił – obu wspomnianych postaci porozumień nie rozróżniono i tym samym nie wskazano dostatecznych twierdzeń ani jurydycznych argumentów przemawiających za tym, iż użyta w akcie notarialnym formuła miałaby przemawiać na rzecz porozumienia pierwszego. W praktyce udzielania pełnomocnictwa (nie tylko w zakresie przenoszenia własności nieruchomości) nie stosuje się w ogóle drugiego typu porozumień. Być może zatem należałoby odwołać się, przy liberalnej wykładni

postanowień art. 65 k.c. – przynajmniej do reguły *falsa demonstratio non nocet*, co oczywiście nie zmienia oceny rozstrzygnięcia jako w pełni trafnego w świetle ustaleń faktycznych.

STRESZCZENIE

Glosa do wyroku Sądu Najwyższego
z dnia 23 czerwca 2020 r., V CSK 522/18

Autor glosy podziela ogólne określenie konstrukcji „nadużycia umocowania”, która została przyjęta w tezie komentowanego wyroku. Wskazuje na liczne sytuacje, w których może dojść (i dochodzi) do nadużycia pełnomocnictwa w praktyce polskiej. Pełnomocnictwo może obecnie pełnić w obrocie prawnym (poza funkcją tradycyjną) nowe, oryginalne funkcje prawne (np. tworzyć odpowiednie zabezpieczenie osobiste, zawierać elementy zarządu majątkiem mocodawcy). Może też przyjmować oryginalne postacie (np. pełnomocnictwo nieodwołalne). Oznacza to wzmożenie ryzyka pojawienia się sytuacji nadużycia umocowania ze strony pełnomocnika. Autor analizuje także skutki nadużycia umocowania, w tym możliwość obrony przed takim skutkami po stronie mocodawcy.

Słowa kluczowe: pełnomocnictwo; nadużycie pełnomocnictwa (sytuacje typowe); tradycyjna i nowe funkcje pełnomocnictwa w obrocie prawnym; oryginalne postacie pełnomocnictwa; skutki prawne nadużycia pełnomocnictwa; obrona prawna mocodawcy

SUMMARY

Gloss to the ruling of the Supreme Court
of 23 June 2020, V CSK 522/18

The author agrees with the concept of the abuse of the power of attorney which the Supreme Court approved in the commented judgment. He presents and analyses numerous situations of such an abuse that appear in practice. At present, the institution of the power of attorney may be used not only in a way it has been originally created for by the legislator. It is also possible to grant the power of attorney to achieve different goals, e.g. to establish legal security on a loan. Another useful idea is a so-called irrevocable power of attorney. However, in situations as such there is a risk

that a proxy may use its powers in an inappropriate manner. The author also analyzes the effects of the abuse of the authority, including the ability to defend against such effects on the part of the principal.

Keywords: the power of attorney; the abuse of power of attorney (typical situations); traditional and new functions of power of attorney in legal transactions; original forms of the power of attorney; legal consequences of abuse of the power of attorney; legal defence of the principal

BIBLIOGRAFIA

- Bączyk M., *Pełnomocnictwo związane ze stosunkiem rachunku bankowego w polskiej praktyce bankowej*, „Studia Iuridica Toruniensia” 2020, t. 26.
- Bączyk M., w: *System prawa handlowego, t. 5C, Prawo umów handlowych*, red. M. Stec, Warszawa 2020.
- Drewek M., „Umowa o korzystanie z nieruchomości w związku z inwestycją wiatrową”, Toruń 2020, maszynopis powielany pracy doktorskiej.
- Głuchowski P.M., *Umowa rachunku w spółdzielczej kasie oszczędnościowo-pożyczkowej*, Warszawa 2009, Lex.
- Pazdan M., w: *System prawa prywatnego, Prawo cywilne. Część ogólna*, red. Z. Radwański, Warszawa 2002.
- Smyk M., *Pełnomocnictwo według kodeksu cywilnego*, Warszawa 2010, Lex.